

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. дпсн Веселин Василев
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология
Докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Ирина Викторовна Емельянова

Тема „Отношението към лъжата при девет-десетгодишните деца с различно равнище на социален интелект“

Научен ръководител: доц. д-р Кирилка Тагарева

1. Общо представяне на докторанта

Определен съм със заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ за член на Научното жури по процедурата за защита на дисертационния труд на тема „Отношението към лъжата при девет-десетгодишните деца с различно равнище на социален интелект“ на Ирина Викторовна Емельянова. Докторантът е представил всички необходими документи и материали в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав.

Ирина Емельянова е завършила своето образование в МГППУ (Московски държавен психолого-педагогически университет): бакалавър по начална педагогика, бакалавър и магистър по психология. Притежава богат и разнообразен професионален стаж и опит – като начален учител, администратор и преподавател в университет, ръководител на студентски практики. През 2017 г. беше зачислена в докторантура на самостоятелна подготовка в докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ към катедра „Психология“ на ПУ, като бързо (предстрочно) и много успешно премина докторантската си подготовка и подготви дисертационния си труд.

2. Обща характеристика на дисертационния труд. Актуалност на тематиката и познаване на проблема

Оценяваната дисертация е посветена на развитието на важна страна от моралното развитие на децата в начална училищна възраст (девет-десет годишни деца) – отношението им към лъжата, съотнесено с различното равнище на социалния им интелект и осмислено чрез него. Детската лъжа не е просто конкретизация или ракурс на нравственото развитие, но и автономен поведенческо-регулаторен феномен: към лъжата и измамата малките деца прибегват спонтанно (и изглежда – твърде често) за да разрешат редица свои поведенчески проблеми. Това проличава от активния изследователски интерес на многобройни автори-психолози и от обемистата книжнина, натрупана по тази проблематика. Една немалка и релевантна част от нея е проучена внимателно и задълбочено от докторанта и представена подробно в теоретичната част на дисертацията.

3. Литературна осведоменост и теоретична подготовка на докторанта

Едно от сериозните достойнства на рецензираната дисертация на Ирина Викторовна Емельянова е обзорът на богатата литература върху изследваната проблематика, като особено внимание е обърнато върху диференцирането на многобройните мотиви и причини за детските лъжи. Този обзор-анализ, както и анализът на феномена и конструкта „социална интелигентност“ става теоретично основание на последващото емпирично изследване.

Цялостно и твърде пълно са представени и анализирани психичните особености на малките ученици, а по отношение на нравственото им развитие обзорът проследява както класическите теории, така и съвременните изследвания – на руските и на чуждестранните автори. В този тематичен и теоретичен контекст е открит и анализиран проблемът за детската лъжа, съотнесена и свързана с различното ниво на развитие на социалния интелект. Интересно е открояването на кроскултурните различия в интерпретирането на лъжата (изобщо) – в западната традиция се счита за лъжа това неистинно твърдение, което засяга правата и интереса на човека, към когото е насочено; докато в руската култура

разбирането на лъжата е субективно-нравствено, отчита се вложеният смисъл и мотивацията на субекта, който го е изказал.

Самият замисъл на дисертационната разработка явно или неявно опонира с гледната точка на Жан Пиаже по отношение на нравствените феномени в детското поведение – авторката на дисертацията застава на позицията, че детската лъжа не може да се разбере и обясни единствено върху плоскостта на когнитивното развитие на детето, а е необходимо да се отчита и субективната пристрастност, афективната страна на детското поведение. Това мотивира и основният акцент на изследването: „отношението на децата към лъжата“ в една определена детска възраст.

4. Методичен подход на изследването

Собственото изследване е центрирано около връзката между отношението и осъзнаването на детската лъжа в контекста на социалната интелигентност, като авторката декларира, че тази връзка не е била предмет на самостоятелно изследване досега; същевременно се позовава на изследване (по Екман, Хартшорн и Мей), в което се загатва за връзката между интелекта и честността при децата.

Емпиричното изследване е насочвано от ясно и коректно формулирана цел, конкретизирана в организационни и изследователски задачи, и осмислено в поредица от седем хипотези. За провеждането на изследването е избран адекватен инструментариум, включващ разнообразни методи и методики: анкетиране и клинична беседа в духа на Жан Пиаже, методиката на Пол Екман „Мотивът за лъжа“ и методиката за изследване на социалния интелект на Джой Гилфорд и М. Съливан (двата последни теста са валидизирани за руски извадки – от А. Гармаев и Е. Михайлова).

Изследването е организирано чрез две замервания с интервал от две години (видимо с едни и същи деца – на възраст 7-8 и 9-10 години, общо 138 са изследваните деца), с което изследването придобива характеристиките на експериментално-контролирано проучване, както и характеристики на лонгитудно, а това рязко повишава неговото качество.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите в него. Значимост на получените резултати, на тяхната интерпретация и изводите

Дисертационният труд на И. В. Емелянова е с общ обем на основния текст 195 стр., включващ 58 таблици, 46 графики, списък на литературата – 148 заглавия и 5 обширни приложения, съдържащи основния обем от емпирични данни, организирани в таблици. Текстът е разпределен в увод, три глави и заключение.

В първа глава е представен детайлен обзор-анализ върху двата основни конструкта, а във втора – структурата-дизайн на емпиричното изследване и тези глави, които вече оценихме, представляват много силна страна от дисертационния труд. В трета глава подробно са представени, обсъдени и анализирани емпиричните данни, като анализът проследява логиката на изследователските задачи и хипотези, както и последователността и вътрешната логика на основните методи, с които са събрани емпиричните данни.

Анализът е точен, коректен и целенасочен и свидетелства за наличието на изследователски умения и професионален опит у докторанта Ирина Емелянова. Данните открояват някои интересни тенденции в моралното развитие на 6-7 и 9-10 годишните деца, „измерени“ чрез тяхното отношение към лъжата, моралните съждения, с които то е изразено, както и мотивите за прибягване към лъжа и измама, а също и начините, с които лъжата се обяснява и оправдава. През двегодишния период между двете замервания се наблюдават видими изменения в мотивацията за лъжа по посока на по-зряло обосноваването й прилагане. Статистически обработените емпирични данни потвърждават очакването-хипотеза за взаимна връзка (корелация) между социалния интелект и морално-нравствените съждения (отнасящи се до лъжата) при децата от начална училищна възраст.

Изводите коректно и обосновавано обобщават и систематизират богатия масив от емпирични данни.

6. Критични бележки към дисертационния труд

Единствената ми бележка към дисертационния труд се отнася към някои отделни моменти в теоретичния обзор и анализ – в стремежа към многопланов и детайлен анализ докторантът доближава и, макар и рядко, прекрачва риска от повторения на някои идеи и концепции.

7. Характер на научните приноси

Без колебание приемам заявените приноси в дисертацията като основателни и коректни и сред тях ще открия първия принос, който е извлечен от емпиричното изследване, а притежава стойност и за теорията.

8. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

В списъка на публикациите по темата на дисертацията са включени пет заглавия и публикациите позволяват на заинтересованите представители на научната общност да се запознае с основното съдържание на дисертационния труд. Личните ми контакти с докторанта ми дават основание за убеждението, че дисертацията е разработена самостоятелно и личният принос на докторанта е несъмнен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като цяло представеният за оценка дисертационен труд на тема „Отношението към лъжата при девет-десетгодишните деца с различно равнище на социален интелект“ свидетелства за високото изследователско равнище на неговия автор Ирина Викторовна Емелянова и отговаря на всички изисквания за съвременна дисертационна разработка. Предлагам на членовете на уважаемото Научно жури да оценят положително представената дисертация и да присъдят на Ирина Викторовна Емелянова образователната и научна степен „Доктор“.

14. 09. 2020 г.
Гр. Пловдив

Рецензент:
/Проф. дпсн Веселин Василев/